

De burger gevangen tussen economie en ecologie?

DIRK HOLEMANS

Volgens de Duitse techniek­socioloog Beck staan de vakbonden heden ten dage voor een nieuwe uitdaging. Een uitdaging die wel eens beslissend kan zijn voor hun toekomst.¹ Beck vertrekt vanuit de vaststelling dat bedrijven voor de verkoop van hun producten —en dus voor de vrijwaring van de werkgelegenheid— meer en meer afhankelijk zijn van de kwaliteit van hun producten én van hun imago in de publieke opinie. In deze twee factoren speelt het ecologische element een centrale rol. Als bekend wordt dat een bepaald product schadelijk is voor mens en milieu, als aan het licht komt dat de bedrijfsactiviteit mensen en natuur vernietigt (denk aan Shell in Nigeria), dan kan de afzet van dat bedrijf plots inkrimpen. Met negatieve gevolgen voor zowel de winst als de werkgelegenheid binnen dat bedrijf. Ook de zaak van de 'dolle-koeien-ziekte' illustreert dit. Als blijkt dat vleesproducenten het niet zo nauw nemen met de volksgezondheid, en de gevolgen van deze nalatigheid in de pers komen, dan is de reactie van het publiek, de consumenten, eenvoudig en 'gezond'.

Deze vaststelling opent voor de vakbonden de weg naar een vernieuwende strategie. In plaats van zich *enkel* te concentreren op 'klassieke' vakbondseisen zoals arbeidsvoorwaarden en behoud van de werkgelegenheid, moeten de bonden zich even sterk bezighouden met het productbeleid van de bedrijven. Sterker nog: enkel door deze nieuwe weg in te slaan zullen de bonden erin slagen vroegere verworvenheden te behouden. Want als het juist is dat de consument kritischer is geworden, dan hebben vakbonden alle belang bij 'gezonde' produkten, bij sociaal en ecologisch verantwoorde productie­methoden. Beck pleit er dan ook voor dat vakbonden de strijd aangaan voor meer democratie, binnen hun bedrijf, binnen hun sector. Medezeggenschap over het productbeleid, over toepassing van milieuzorg in het productiesysteem, daar

.....

Zie: Beck U., *Ecological Politics in an Age of Risk*. Polity Press, Cambridge UK, 1995: 146-152.

gaat het over. Want kortzichtigheid uit winstbejag kan bedrijven duur te staan komen. Zo beseffen ze bijvoorbeeld bij Perrier al te goed de gevolgen van het terugvinden van chemische oplosmiddelen in hun 'al te gek' water.

De toekomst van de verhoudingen tussen 'arbeid' en 'kapitaal' is dan ook van kapitaal belang, zowel voor de bonden als voor de groenen. Om daarover helder te kunnen discussiëren, is er nood aan een gedegen analyse. Vandaar het belang dat we hechten aan het artikel van de ingenieur-econoom Lipietz in dit nummer van *Oikos*. Want enkel een grondige economische analyse laat toe om vruchtbare krijtlijnen naar de toekomst te trekken.² Wat zijn de kansen dat de economie hier en in andere landen evolueert naar een 'Reagan-Thatcher'-model, waarbij arbeid én milieu het onderspit delven? Of gaan we eerder in de richting van een systeem waar bonden hun macht behouden en arbeiders echt zeggenschap verwerven in onder meer de bedrijfsorganisatie ('kalmarisme' noemt Lipietz dit)? Dit zijn wezenlijke vragen waarop Lipietz tracht een antwoord te formuleren. Waarbij hij ook de ecologische problematiek niet uit de weg gaat. In het gunstige geval van kalmarisme ziet Lipietz de mogelijkheid dat de eis tot duurzaamheid op constructieve wijze wordt opgenomen in de onderhandelingen tussen kapitaal en arbeid. Dat zou bijvoorbeeld kunnen betekenen dat bij verdere productiviteitsstijgingen eerder gekozen wordt voor groeiende vrije tijd dan voor toenemende koopkracht.

Dit scenario vinden we minder terug in de bijdrage van JOEKELS, een groep van Jonge Economen voor een Ecologische en Leefbare Samenleving. Zij stellen uitdagend de vraag of de vertraging van de economische groei de laatste decennia niet het gevolg zou kunnen zijn van de ecologische problemen. Ik nodig de lezer uit deze vraag te vergelijken met de analyse van Lipietz, die stelt dat de terugval van onze economie alles te maken heeft met de 'fordistische' bedrijfsorganisatie, waar alle creativiteit van de 'uitvoerende' werknemer gefnuikt is geworden. Ook op andere punten kan de lezer punten van debat ontdekken tussen de bijdrage van Lipietz en deze van JOEKELS. Het pleidooi van de groenen voor 'consuminderen' leidt volgens deze jonge economen tot een permanente recessie en het inboeten aan materiële welstand. Waarbij ze blijkbaar welvaart gelijkschakelen met welzijn.

Kunnen deze verschillen teruggebracht worden tot fundamentele verschillen tussen de sociaal-democraten en ecologisten, zoals Jan Mertens in zijn artikel naar voor brengt? De jonge economen van JOEKELS, die zich expliciet als 'links en progressief' profileren, verwerpen alleszins de idee van een milieugebruiksruimte, van absolute grenzen aan de groei, als een vruchtbaar idee voor een toekomstgerichte politiek.

Bovenop deze economische problematiek komt dan nog de thematiek van de autonomie van de burger, van de consument. Kunneman gooide in het vorig

2 Dat was dan ook een van mijn kritieken op *Het Sienjaat*: een onzorgvuldige analyse die leidt tot eenzijdige conclusies. Zie: *Oikos* 1/1.

nummer van *Oikos* een steen van formaat in het water door te suggereren dat de consument gevangen zit in een consumptie-logica. Consumenten kunnen dan wel kritisch zijn, ze ontkomen niet aan de impulsen van de reclame om hun welzijn steeds materiëler in te vullen. Is de suggestie van Kunneman correct, dan is elk pleidooi voor consuminderen (Mertens), voor meer vrije tijd in plaats van meer koopkracht (Lipietz) zinloos, tenzij tegelijkertijd ingegaan wordt op de vraag hoe de consument terug meer burger kan worden, zelfstandiger kan worden tegenover de macht van industrie en reclame.

Het is opnieuw aan de lezer om de verschillende stellingen die in dit nummer van *Oikos* aan bod komen met elkaar te confronteren, op hun waarde te toetsen. Enthousiasmerend is alleszins het feit dat we een bijdrage mochten ontvangen als reactie op het artikel van Kunneman. Het bevestigt de motivatie voor en de doelstellingen van een tijdschrift zoals *Oikos*. Namelijk een platform bieden waar op grondige wijze kan ingegaan worden op de uitdagingen waarmee de ecologische crisis onze samenleving confronteert. De bijdragen in dit nummer tonen dat het debat hierover verre van afgesloten is.